

САНОАТ КОРХОНАДАРИНИ ШАҲАР ТАРКИБИДА ЖОЙЛАШТИРИШ ТАЛАБЛАРИ.

*Саримсоқов Сардор Шойзақович
Норматова Наргиза Азимжоновна
Жиззах политехника институти
Бино ва иншоотлар қурилиши
кафедраси ассистентлари*

Аннотация: Ушбу мақолада саноат корхоналарининг санитария классификацияси келтирилган. Саноат корхоналарини жойлаштиришга қўйиладиган талаблар ва технологик жараёнлар келтирилиб ўтилган.

Калит сўзлар: классификация, комплекс, ҳудуд, саноат, санитария, экология

Саноат биноларини лойиҳалаштиришнинг муҳим муаммоларидан бири уларни шаҳар ҳудудида тўғри лойиҳалаштиришдир. Бу вазифани оқилона ҳал этишнинг иқтисодий, ижтимоий, санитария ва экология жihatларидан аҳамияти катта.

Ҳозирги саноати ривожланган шаҳарларда ишлаб чиқариш корхоналарини гуруҳ қилиб ягона ҳудудий комплекда - саноат ҳудудида жойлаштириш замонавий шаҳарсозликнинг асосий услуби бўлиб қолмоқда. Дарҳақиқат, саноат корхоналарнинг гуруҳлаб алоҳида саноат ҳудудларида жойлаштириш уларнинг инженерлик коммуникацияларини, энергетика хўжалигини, ташқи транспорт системаларини кооперациялаш, меҳнаткашларга маданий-маиший хизмат кўрсатиш соҳасини мақсадга мувофиқ равишда ташкил этиш имконини яратади. Шу билан бирга саноат корхоналарини тарқоқ ҳолда жойлаштиришга нисбатан ер майдони 10 %, темир йуллар узунлиги 20 %, автомобиль йўлларининг узунлиги 10 %, инженерлик тармоқларининг узунлиги 15 %, алоҳида биноларнинг сони 25 % тежалади ва қурилиш муддати ҳам 10 % қисқаради.

Саноат ҳудудларини лойиҳалашда ишлаб чиқариш муҳити бир ҳил ёки бир-бирига яқин саноат биноларини бирлаштириш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Айрим шаҳарларда саноат корхоналари ва уларга алоқадор инженерлик, транспорт иншоотлари ва бошқа объектлар билан банд бўлган ер майдонлари шаҳар ҳудудининг 50 - 60 % ни ташкил қилади. Шунини таъкидлаш лозимки, бир қатор ишлаб чиқариш корхоналаридаги технологик ечимларнинг ҳозирги даражасида улардан ажралиб чиқадиган чиқиндиларнинг зарарли таъсирини бутунлай бартараф қилишнинг имконияти йўқ.

Корхоналарнинг қуввати, улардан ажралиб чиқадиган зарарли моддаларнинг миқдори ва ҳосил бўладиган шовқиннинг даражасига қараб, саноат корхоналарининг санитария классификацияси ишлаб чиқилган, уларни 5 классга бўлинади. Шу классификацияга мувофиқ равишда саноат ҳудуди ва аҳоли яшайдиган ҳудудлар орасида санитария-ҳимоя зонаси бўлиши зарур. Санитария-ҳимоя зонасининг кенлиги қуйидагича белгиланган:

- I синф корхоналар учун - камида 1000 м;
- II синф корхоналар учун - камида 500 м;
- III синф корхоналар учун - камида 300 м;
- IV синф корхоналар учун - камида 100 м;
- V синф корхоналар учун - камида 50 м.

I ва II синф корхоналарга кимё, металлургия, нефть қазиб олиш, гидро ва атом электростанциялари ва шунга ўхшаш. корхоналар мисол бўлади. III ва IV синф корхоналарга машинасозлик ва асбобсозлик заводлари, тўқимачилик ва енгил саноат корхоналари, V- синф корхоналарга озиқ-овқат, гўшт-сут ишлаб чиқариш ва электроника саноати корхоналари мисол бўлади.

Саноат ҳудудларини ташкил қилиш ва уларга ер майдони ажратишда қуйидаги талабларни ҳисобга олиш керак

1) саноатнинг табиатга ва шаҳар микроклимига зарарли таъсирини бутунлай бартараф қилиш ёки имкони борича камайтириш;

2) саноат ҳудуди билан аҳоли яшайдиган ҳудудлар орасида яқин ва қулай транспорт алоқасини таъминлаш;

3) ер майдонидан унумли фойдаланиш, саноат қурилишининг рельефга ва қурилиш майдонининг грунт шароитларига қуядиган талабларини қондириш;

4) алоҳида корхоналарнинг истиқболда кенгайишига имконият яратиш;

5) саноат ҳудудида мумкин қадар кўпроқ корхоналарни жойлаштириш.

Санитария классификациясига мувофиқ равишда саноат корхоналарини шаҳар-ҳудудида қуйидаги усулларда жойлаштирилиши мумкин:

1) шаҳардан ташқарида аҳоли яшайдиган ҳудуддан маълум масофада;

2) шаҳарнинг бевосита атроф-четида;

3) бевосита шаҳарнинг ичида,

Шаҳарнинг нисбатан зарарсиз, транспорт оқими кам, асосан автомобиль транспортдан фойдаланиладиган корхоналар билан аҳоли яшайдиган қисми бирга жойлашган

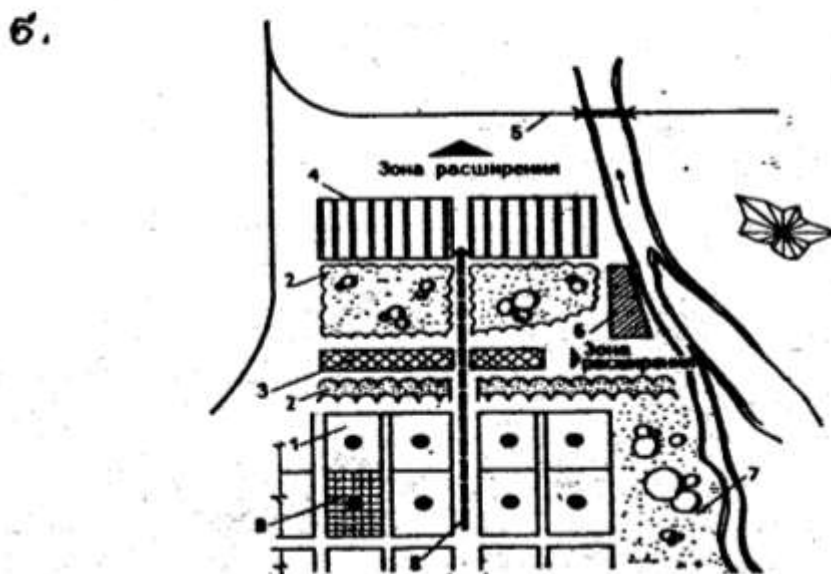
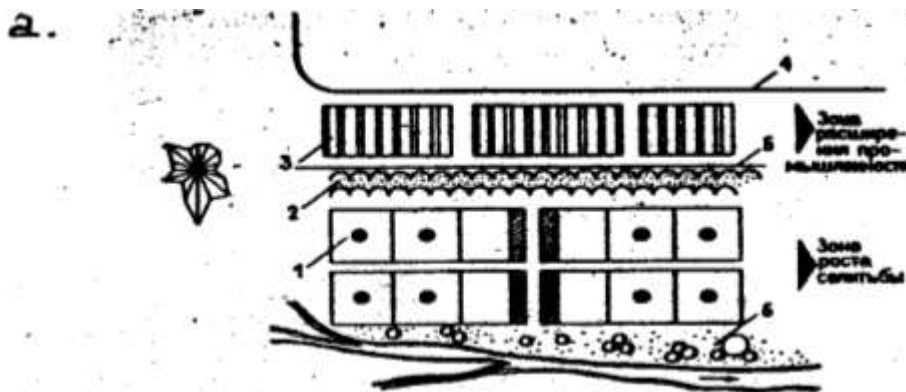
ҳудудларини ишлаб чиқариш - яшаш зонаси деб аталади. Шаҳарда бир ёки бир нечта саноат ҳудудлари ва ишлаб чиқариш-яшаш зоналари бўлиши мумкин. Саноат ҳудудларининг план ечими 2 – хил бўлади: лентасимон ва ичкари- аралаш

Лентасимон план ечими саноат ҳудудларида санитария классификацияси бир хил ёки бир-бирига яқин классга тегишли корхоналар жойлаштирилган ҳолларда қўлланилади. Ичкари-аралаш план ечимини қўллаш шаҳардаги саноат корхоналари санитария классификацияси бўйича бир-биридан кескин фарқ қилган ҳолларда мақсадга мувофиқ ҳисоблана

расм. Саноат ҳудудларининг планлари:

а) - лентасимон схема: 1 – аҳоли яшайдиган ҳудуд; 2 – санитария - ҳимоя зонаси; 3 - саноат-зонаси; 4 - ташқи темир йул транспорти; 5 - автомагистраль; 6 - яшил зона; б) - ичкари-аралаш схема: 1 - аҳоли яшайдиган ҳудуд;

2 - санитария-ҳимоя зонаси; 3 - II ва III класс корхоналар; 4 - IV класс корхоналар; 5 - ташқи транспорт зонаси; 6 - дарё транспорти объектлари; 7 - яшил зона; 8 - автомагистраль; 9 - ишлаб чиқариш-яшаш зонаси.

Алоҳида саноат корхонасининг бош план ечими у жойлашган саноат худудининг бош планини ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилади. Бош планда ишлаб чиқариш корхонаси худудиди ундаги технологик жараёнлар, санитария- гигиена, ёнғинга қарши кураш ва экология талабларидан келиб чиққан ҳолда корхонага қарашли барча биноларни ва транспорт, инженерлик коммуникациялари тармоқларини жойлаштириш, корхона худудини ободонлаштириш масалалари ўз ечимини топади.

Бу масалани ҳал қилишда корхона худуди одатда 4 зонага бўлинади:

1) завод олди зонаси - бунда заводга тегишли маъмурий ва ёрдамчи бинолар, тиббиёт, ўқув илмий - тадқиқот муассасалари жамоат ташкилотлари жойлаштирилади.

2) ишлаб чиқариш зонаси- бунда корхонага тегишли барча асосий ва ёрдамчи ишлаб чиқариш цехлари жойлаштирилади;

3) ёрдамчи зона - унда энергетика иншоотлари, ер ости ва устидан ўтадиган инженерлик коммуникациялари жойлаштирилади;

4) омборлар зонаси - бунда ҳом-ашё материаллари ёки корхонада катта ишланадиган ярим тайёр маҳсулотлар ва тайёр маҳсулотлар, ёқилғи – мойлаш материалларини сақлаш учун омборлар ва транспортга тегишли бинолар жойлаштирилади

Мазкур зоналар орасидаги алоқа технологик жараёнга мувофиқ ташкил қилинади. Бинолар орасидаги масофалар санитария ва ёнғинга қарши кураш талабларини қондириш керак.

Деворлардаги деразалар орқали ёритиладиган ёнма-ён турган бинолар орасидаги масофа санитария меъёрларига кўра баландлиги катта бинонинг карнизигача бўлган баландлигидан кичик бўлмаслиги керак.

Ёнғинга қарши кураш талабларига биноан бинолар орасидаги минимал масофа ёнма-ён турган бинолар конструкцияларининг оловбардошлик даражаси ва бинонинг портлаш ва ёнғин-ҳавфи бўйича категориясига мувофиқ равишда белгиланади.

Бинолар орасидаги минимал масофа, м

Бинонинг оловбардошлик даражаси	Бинонинг оловбардошлик даражаси		
	I ва II	III	IV ва V
I ва II	Чекланмаган (Г ва Д категориялар учун)	9	12
III	9	12	15
IV ва V	12	15	18

Корхоналар бош планларини ишлаб чиқишда улардаги одамлар ва юк транспорти оқимларини бир-биридан ажратиш керак. Одамлар оқими соатига 300 кишидан кўп бўлган ҳолларда одамлар ва юк траспорти оқимлари бир сатҳда кесишмасликлари талаб қилинади.

Корхонага кириш ишчилар келадиган асосий йўл томонда бўлиши керак. Бир нечта кириш бўлган ҳолларда, улар орасидаги масофа 1,5 км дан ошмаслиги лозим. Умумий майдони 5 гектардан катта бўлган саноат корхоналарига одамлар ва транспорт учун камида иккита кириш жойи бўлиши талаб қилинади.

Бино ва иншоотларнинг эни 18 м гача бўлганда бинонинг бир томонидан. 18 м дан катта бўлганда бинонинг икки томонидан ўт ўчириш машиналари бинога яқинлаша олишлари учун жой бўлиши керак. Эни 100 метрдан (м) кўп бўлган биноларнинг барча томонидан ўт ўчириш машиналари яқинлаша олиши учун шароит яратилиши лозим. Ўт ўчириш машиналари юриши мумкин бўлган йўл (маҳсус қопламаси бўлиши ҳам

мумкин) билан бино девори орасидаги масофа 25 м дан кўп бўлмаслиги керак. Саноат корхоналарнинг худудида камида 15 % майдон кўкаламзорлаштирилиши талаб қилинади.

АСОСИЙ АДАБИЁТЛАР

13. Асатов, Н. А., & Саримсоков, С. Ш. (2022). ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ДИНАМИЧЕСКИХ ПАРАМЕТРОВ ВИСЯЧИХ СИСТЕМ. *Eurasian Journal of Academic Research*, 2(3), 232-237.
14. Sarimsoqov, S. S. (2022). Armaturalangan ikki qiyali yog 'och to 'sinni loyihalash. *Science and Education*, 3(2), 175-183.
3. Sarimsoqov, S. (2019). The main characteristics of the situational method of teaching a
4. Sarimsoqov, S. S. (2023). Seysmik hodisalar va ularning kelib chiqish sabablari. *Science and Education*, 4(4), 429-436.
5. Карабеков, У. А., & Каримов, В. Ш. У. (2021). Использование ГИС-технологий в городах строителство. *Science and Education*, 2(5), 257-262.
6. Karabekov, U. A. (2022). IMPROVE THE USE OF GIS IN LAND MANAGEMENT FOR AGRICULTURE AND FARMERS. *Eurasian Journal of Academic Research*, 2(3), 256-259.
7. Karabekov, U. B. A. (2022). Qishloq xo'jaligi va landshaft kartalarini yaratishda GAT dasturlarini qo 'llash texnologiyasini takomillashtirish. *Science and Education*, 3(2), 163-168.

